

Urszula Perkowska

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Jagielloński

**BIBLIOTEKA TOWARZYSTWA WZAJEMNEJ POMOCY
UCZNIÓW UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO – BRATNIEJ
POMOCY STUDENTÓW UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO
W OKRESIE AUTONOMII GALICYJSKIEJ
I DWUDZIESTOLECIU MIĘDZYWOJENNYM**
[THE LIBRARY OF THE MUTUAL AID SOCIETY OF THE JAGIELLONIAN
UNIVERSITY STUDENTS IN THE PERIOD OF GALICIAN AUTONOMY
AND IN INTERWAR POLAND]

Abstrakt: Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego, później zwane Bratnią Pomocą (BP), poza akcją samopomocową prowadziło bibliotekę. Placówka została utworzona w 1903 r. Stan biblioteki od kilkuset tomów wzrósł do ponad 6000 pozycji. Księgozbiór obejmował literaturę naukową, popularnonaukową, ale przede wszystkim literaturę piękną polską i światową. Z biblioteki korzystało corocznie ponad 100 członków BP. Prowadzona była społecznie przez wybieranych członków BP.

Abstract: Mutual Aid Society of the Jagiellonian University Students later known as Fraternal Aid (FA) apart from self-help activities also maintained a library, which opened its points in 1903. The collection developed from a few hundreds volumes to more than 6000 documents including scientific, popular scientific literature and, first of all, Polish and foreign fiction. Each year more than a hundred members of FA used the library. It was managed by volunteers selected from the members of FA.

* *
*

Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego, zwane później Bratnią Pomocą Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego, działające w latach 1859–1952, należało do tych organizacji studenckich, które wywarły duży wpływ na rozwój samorządności krakowskiej młodzieży akademickiej. Stowarzyszenie to, zajmujące się głównie udzielaniem w możliwie wszechstronny sposób pomocy niezamożnym koleżankom i kolegom, prowadziło również działalność oświatową. Temu ostatniemu aspektowi pracy towarzystwa poświęcone

jest niniejsze opracowanie. Omówiona tutaj zostanie działalność biblioteki i tej organizacji, opracowana na podstawie drukowanych sprawozdań.

WSTĘP

Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego powstało z końcem lat 50. XIX w. zajmowało się początkowo wyłącznie sprawą udzielania pomocy materialnej najbardziej studentom UJ. Związek z Czytelnią Akademicką powodował, że działalność oświatową pozostawiono w rękach tej stowarzyszonej organizacji. Po odłączeniu od Czytelni z początkiem lat 70. Towarzystwo samopomocowe objęło swoim zasięgiem również sprawy związane z czytelnictwem [Miśko 1891, Jubileusz 60-lecia 1926].

W 1887 r. Towarzystwo rozpoczęło akcję zmierzającą do budowy własnego domu akademickiego, który mógłby zapewnić choć części młodzieży wygodny i tani nocleg. Dzięki ofiarności społecznej, w szczególności Konstantego Wołodkowicza, w 1903 r. pierwszy Dom Akademicki przy ul. Jabłonowskich został oddany do użytku młodzieży. W latach 1924–1939 Towarzystwo doprowadziło do wybudowania drugiego akademika przy ul. 3 Maja. Jego pierwszą część zamieszkali studenci w roku 1930.

Rozrost Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego noszącego od 1928 r. nazwę „Bratnia Pomoc Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie”, rozszerzenie jego różnorodnych form działalności i posiadanie własnych budynków – wszystko to spowodowało, że działalność tej zasłużonej organizacji objęła również sprawy kulturalno-oświatowe.

Wkrótce po uruchomieniu pierwszego domu akademickiego przy ul. Jabłonowskich w 1903 r. otwarto w nim bibliotekę. Działalność tej nowej placówki prowadzona była pod ścisłym nadzorem towarzystwa, które początkowo wylaniało ze swego grona członków sekcji bibliotecznej, a następnie odpowiednich kilkuosobowych komisji [Sprawozdania 1903/1904–1938].

Przewodniczący i członkowie komisji zajmowali się zakupem książek, rejestracją darów, prowadzeniem ksiąg inwentarzowych, katalogów, wypożyczaniem i oprawą książek. Można wśród nich wymienić m.in. przyszłych pracowników naukowych UJ: Romana Rybarskiego, Olgierda Chomińskiego, Henryka Gnoińskiego czy Wacława Kubackiego.

BIBLIOTEKA

Biblioteka Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego powstała dzięki ofiarności głównego fundatora I Domu Akademickiego Konstantego Wołodkowicza, który jeszcze za swojego życia ofiarował studentom część swojego księgozbioru. W testamencie ten wielki dobroczyńca młodzieży akademickiej zapisał na rzecz Towarzystwa około 500 książek. Książki te wzbogaciły księgozbiór biblioteki w 1910 r. [Sprawozdania 1910/1911, s. 34–35].

W ciągu całego okresu działalności biblioteki Towarzystwa Wzajemnej Pomocy – Bratniej Pomocy nie brakowało nigdy darów książkowych. Częstymi ofiarodawcami książek dla studentów byli m.in. profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego. Szczodrobliwością w tym względzie wyróżniał się profesor filozofii ks. Stefan Pawlicki.

Księgozbiór zasilany był również przez dary samych członków Towarzystwa oraz takich instytucji, jak Polska Akademia Umiejętności, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Komitet Wojewódzki Towarzystwa Przyjaciół Młodzieży Akademickiej.

Na cele biblioteki z ogólnej kasy Towarzystwa przekazywano stałe dotacje, dzięki którym można było prowadzić planowe zakupy, uwzględniające częściowo dezcyderaty użytkowników. Dotacje te były jednak zbyt niskie w stosunku do potrzeb.

Biblioteka Towarzystwa Wzajemnej Pomocy, później Bratniej Pomocy Studentów UJ, opierająca się na darach i zakupach, nie miała jednolitego ani określonego profilu. Ten profil ulegał zresztą zmianie. Księgozbiór obejmował beletrystykę, prace popularnonaukowe i naukowe. W roku akad. 1911/1912 księgozbiór ten liczył 2806 dzieł w 3939 tomach.

Książki podzielono na cztery działy. Dział A, księgozbiór starszy z XVII i XVIII w., obejmujący 996 tomów, Dział B, książki w języku francuskim – 825 tomów, Dział C, książki w językach niemieckim, włoskim, łacińskim i angielskim – 399 tomów, oraz Dział D, książki polskie, ruskie i czeskie – 1634 tomy.

Ostatni wspomniany dział D, obejmujący książki w języku polskim i językach słowiańskich, posiadał dodatkowy podział na: 1) historię i pamiętnikarstwo, 2) historię literatury i krytykę, 3) filozofię, 4) teologię, 5) prawo, 6) nauki przyrodnicze, 7) nauki społeczne, 8) sztukę, 9) literaturę piękną, 10) roczniki i 11) varia [Sprawozdania 1910/1911–1911/1912].

W pierwszym okresie działalności biblioteki starano się kupować opracowania naukowe dotyczące nauk społecznych, ekonomicznych, filozoficznych. W dwudziestoleciu międzywojennym powiększono zbiory głównie o dzieła z zakresu beletrystyki polskiej i światowej. Biblioteka wzbogaciła się wówczas o prace takich pisarzy polskich, jak: Maria Dąbrowska, Adolf Dygasiński, Jalu Kurek, Zofia Nałkowska, Jan Parandowski, Henryk Sienkiewicz, Julian Tuwim, Gabriela Zapolska, Emil Zegadłowicz, Tadeusz Żeleński Boy czy Stefan Żeromski.

Pośród twórców zagranicznych zakupy obejmowały dzieła takich autorów, jak: Joseph Conrad, Fiodor Dostojewski, Ilja Erenburg, John Galsworthy, Knut Hamsun, Thomas Huxley, James Joys, Guy de Maupassant, Bertrand Russel, Michaił Szołochow czy Lew Tołstoj [Sprawozdania 1928/1929–1938].

Niezmiernie trudno jest – poza wyjątkami – określić wielkość księgozbioru biblioteki Bratniej Pomocy w omawianym okresie. Zachowane nieliczne dane ze sprawozdań zawierają sporo niedokładności i niejasności. Przy braku dokumentacji aktowej nie sposób te informacje zweryfikować. Przy niektórych podawanych cyfrach brak określenia, czy chodzi o tytuły czy tomy.

W 1904 r. biblioteka liczyła 1100 dzieł. Już rok później stan jej wzrósł do 1500 książek, a w roku akad. 1907/1908 do blisko dwóch tysięcy. W roku akad. 1911/1912, jak już wspomniano, biblioteka obejmowała 2806 dzieł w blisko 4000 tomach.

Kolejne dane liczbowe dotyczą dopiero roku akad. 1922/1923, w którym to zarejestrowano ponad 3000 dzieł. W roku następnym stan biblioteki wzrósł do 3078 dzieł w blisko 4000 tomach. Dane z roku akad. 1929/1930 obejmują zapis informujący o posiadaniu przez bibliotekę 3398 dzieł, natomiast w sprawozdaniach z lat 1932/1933–1933/1934 podano bardziej ogólnikową wiadomość, że biblioteka posiada ponad 5000 dzieł w około 6000 tomów. W ostatnich danych sprawozdawczych z 1937 r. ustalono stan biblioteki na 3624 dzieła [Sprawozdania 1903/1904–1912/1913, 1922–1923–1923/1924, 1927/1928–1938].

Skąd się brały te niedokładności i duże wahania w podawaniu stanu księgozbioru, który powinien z uwagi na wspomniane zakupy i dary systematycznie wzrastać? Wynikały z pewnością z braku dokładnej inwentaryzacji i fachowej opieki, może pełnych dobrej woli, ale nieprofesjonalnych opiekunów biblioteki.

Biblioteka dysponowała początkowo tylko katalogiem alfabetycznym, będącym wyciągiem z inwentarza. Katalog ten został w 1904 r. opublikowany drukiem. Od 1908 r. pro-

wadzano prace nad opracowaniem nowego katalogu działowego, który został zakończony w roku akad. 1909/1910 [Sprawozdanie 1909/1910, s. 34]. Dalsze prace inwentaryzacyjne prowadzone w latach akad. 1910/1911–1911/1912 przyniosły opracowanie nowego katalogu działowego. Wprowadzony wówczas podział na poszczególne grupy książek został przedstawiony powyżej.

W dziesięć lat później prowadzono ponownie prace inwentaryzacyjne. Stwierdzono wówczas liczne braki i zniszczenia w księgozbiorze, a także niedokładności w zachowanych inwentarzach i katalogach. Wynikły one z pewnością częściowo ze strat wojennych. W latach akad. 1922/1923–1923/1924 sprawdzono i uzupełniono inwentarze oraz katalogi kartkowe dzieł polskich i obcych, zachowując z niewielkimi poprawkami przyjęty w 1911 r. podział działowy księgozbioru [Sprawozdania 1922/1923–1923/1924].

Mimo prowadzenia co kilka lat prac porządkowych, stan biblioteki akademickiej nie przedstawiał się najlepiej. Wymownie potwierdza to sprawozdanie Komisji Bibliotecznej z roku akad. 1929/1930, z którego wynika, że w bibliotece panował nieporządek, część książek nie posiadała nawet pieczętek własnościowych [Sprawozdanie 1929/1930, s. 36]. Ten fakt spowodował, że kolejne Komisje Biblioteczne zintensyfikowały prace inwentaryzacyjne i katalogowe. Nie były one jednak i tym razem prowadzone zbyt dokładnie i porządnie.

Sprawozdanie z 1936 r. wspomina o nieuporządkowanych szafach, pełnych starych papierów, rachunków, wśród których poniewierały się połamane kasety, butelki i kieliszki. Wyraźny to dowód, że członkowie Komisji zajmowali się całkowicie czymś innym zamiast pracami porządkowymi. Nic dziwnego, że przy takim bałaganie stwierdzono wówczas aż 600 brakujących pozycji książkowych.

Rozpoczęto wtedy kolejne, tym razem generalne, porządki w bibliotece. Po uzgodnieniu z władzami Bratniej Pomocy do prac tych wciągnięto innych członków organizacji. Przez wiele miesięcy nad uporządkowaniem biblioteki pracowało doraźnie ponad 120 studentów, którzy poświęcili na te zajęcia łącznie 833 godziny [Sprawozdanie 1937, s. 90–94, Sprawozdanie 1938, s. 57–58].

Ta zbiorowa akcja pozwoliła na uporządkowanie szaf bibliotecznych i sporządzenie nowych katalogów. Celem wprowadzenia właściwych inwentarzy Komisja uzyskała z Poradni Bibliotecznej Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich materiały potrzebne do sporządzenia fachowego katalogu działowego i alfabetycznego. Przy tej okazji przeprowadzono również meliorację zbiorów i wycofano zniszczone czy też zupełnie zbędne książki [Sprawozdanie 1937, s. 90–94, Sprawozdanie 1938, s. 57–58].

Przez cały omawiany okres działalności biblioteki bratniackiej, mimo oczywistych zaniedbań w zakresie inwentaryzacji, prowadzono prace zmierzające do poprawy stanu księgozbioru. W miarę posiadanych środków książki oddawano do oprawy. Dla wygody osób prowadzących wypożyczenia zakupiono również drabinkę. Biblioteka Bratniej Pomocy spełniała jednak swoje zadania oświatowe. Dostarczała młodzieży studenckiej dobrej beletrystyki i częściowo opracowań naukowych. Corocznie korzystało z jej zbiorów od stu do stu kilkudziesięciu studentów, którzy wypożyczali od 600 do ponad 1000 tomów. Książki wypożyczano wyłącznie na zewnątrz, korzystali z nich głównie mieszkańcy domów akademickich. Za przetrzymywanie książek pobierano drobne opłaty, co jednak nie wpłynęło na zmniejszenie strat. Zahamowała je dopiero w ostatnich latach omawianego okresu, uzyskana na zasadzie porozumienia zarządu Bratniej Pomocy z władzami UJ, konieczność posiadania odpowiedniej pieczętki w indeksie o braku zaległości warunkującej wydanie studentom dyplomów końcowych.

Biblioteka Bratniej Pomocy, jak widać z przedstawionego omówienia, spełniała użyteczną rolę w rozwoju oświatowym studentów UJ. Warto tylko dodać, iż pewnie niedostatki w kierowaniu tej placówki spowodowane były faktem, że prowadzona ona była społecznie przez samą młodzież, co przy częstych zmianach personalnych mogło prowadzić do zaniedbań. W latach II wojny światowej, przy ograniczeniu działalności Bratniej Pomocy w tajnym uniwersytecie jedynie do spraw samopomocowych, działalność biblioteki została zawieszona. Księgozbiór uległ częściowemu rozproszeniu. Bratnia Pomoc działała jeszcze przez kilka lat powojennych. Po likwidacji tej zasłużonej organizacji w 1952 r. księgozbiór biblioteki został przekazany do dyspozycji Biblioteki Jagiellońskiej i zakładów naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego.

WYKORZYSTANE ŹRÓDŁA I OPRACOWANIA

- Jubileusz 60-lecia Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Księga pamiątkowa pod red. J. Szwea 1866–1926, Kraków 1926, Nakładem Towarzystwa.
- Miśko, D. (1891). Z życia akademickiej młodzieży. Historia założenia i rozwoju Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego w 25 rocznicę jubileuszową, Kraków, Nakładem Towarzystwa.
- Sprawozdanie Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczniów UJ za rok 1922/1923, Arch. UJ sygn. BP 12.
- Sprawozdanie Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczniów UJ za rok 1923/1924, Arch. UJ sygn. S II 745.
- Sprawozdania Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczniów UJ z l. 1903/1904–1912/1913, Kraków 1904–1913, Nakładem Towarzystwa.
- Sprawozdania Bratniej Pomocy Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata 1927/1928–1938, Kraków 1929–1938, Nakładem Bratniej Pomocy.